

קריאה ראשונה

את העם היהודי באופן רחב, המופיע גם הוא בפסוק והמסומל בידי כפל שמותיו: יעקב, איש הרוח יושב האוהלים, וישראל, איש המעש והכוח המתייצב אל מול האוימים על האוהל ויושביו.

סיפורו של עם ישראל לא מתחיל עם היווסדה של מדינת ישראל, ובהתאם, גם ספרו של נבון על ההיסטוריה הדיפלומטית של עם עתיק זה איננו מתחיל בשנת 1948. לספר ארבעה שערים. השער הראשון מכסה את תקופת התנ"ך, ומברר כיצד התודעה הישראלית מבוססת ומתעצבת באמצעות הטקסט הקנוני של היהדות. השער השני עוסק בדיפלומטיה יהודית למן העת העתיקה ועד תקופת המנדט הבריטי, במובן המרחיב ביותר של המושג דיפלומטיה. כאן נמצא עיסוק בדיפלומטיה של ישויות מדיניות יהודיות בארץ ישראל, בדמות ממלכות בית דוד, ישראל וממלכות החסות של האימפריות היוונית והרומאית; כמו גם דיפלומטיה של ישויות יהודיות בגולה דוגמת האוטונומיה היהודית קצרת הימים בבבל, הפרק היהודי של הממלכה הכוזרית במרכז אסיה, והממלכה היהודית שהתקיימה בלב אתיופיה. לצד זאת ישנם דיונים על דיפלומטיה יהודית בהיעדר ישות מדינית, בדמותם של

The Star and the Scepter

A Diplomatic History of Israel

Emmanuel Navon

University of Nebraska and Jewish Publication Society, 2020 | 508 pp.

דרך כוכב מיעקב וקם שבט מִיִּשְׂרָאֵל (דברים כ"ד, יז). פסוק זה, המופיע בהקשר ברכותיו של בלעם לעם ישראל, הוא ההשראה לשם ספרו החדש של עמנואל נבון, שבעברית שיעורו "הכוכב והשבט": חיבור ראשון מסוגו העוסק באופן מקיף בהיסטוריה הדיפלומטית של ישראל. שם זה נבחר משום שהוא מסמל, בעיני נבון, את האופי הכפול של הדיפלומטיה הישראלית, המיזוג בין שני קטבים שהוא גם סוד הצלחתה: הכוכב – האידיאל המזין את הנחישות, אורך הרוח וההתמדה, ועם זאת מציב את היעדים ואת הקווים האדומים; והשבט, במובן של מטה מלכים – העוצמה, העורמה והנכונות להפעיל כוח בעת הצורך, אשר בלעדיהם אי אפשר לשרוד כאן, על קרקע המציאות. זהו, לתפיסת נבון, פן אחד של הכפילות המאפיינת

תמונה רחבה ובהירה של הנושא בו הוא דן. תרגום עברי של החיבור כבר נמצא בהכנה (כמו גם תרגום לסינית), ומי שהקריאה באנגלית אינה נוחה לו מומלץ לצפות לצאתו.

א"ש

כנסת ישראל ומלחמות הגויים

אהרן שמואל תמרת
עריכה ומבוא: צחי סלייטר
וחיים רוטמן
בלימה, 2021 | 183 עמ'

מאה שנה לאחר שהודפס, יוצאת לאור מהדורה חדשה של ספרו החשוב של הרב אהרן שמואל תמרת (ההגייה הנכונה היא, בכתב יידי, תאמארעס). כמות יוצאת-דופן של אישים יוצאי-דופן ידע העולם בשנים שבין מלחמות העולם, אך תמרת, שנודע בשם העט שלו "אחד הרבנים המרגישים", היה מיוצאי-הדופן שביוצאי דופן אלה. את חייו החל במסלול השגרתי של לימודים תורניים, והללו הגיעו לשיאם, לאחר נישואיו, בשניים ממוסדות התורה החשובים של התקופה: כולל הפרושים בקובנה, וישיבת ולוז'ין. שם המשיך במסלול הלא-שגרתי שכבר היה לשגרה בקרב טיפוסים מסוגו – היפתחות להשכלה עברית ולציונות, הצטרפות לאגודה של חובבי ציון, ומעורבות ערה בעולם העיתונות והפובליציסטיקה היהודית. במשך כעשור השקיע את מרצו בתעמולה למען התנועה הציונית תוך ביקורת חריפה על הממסד הרבני האורתודוקסי שהתנגד לה. פעילות זו זיכתה אותו בהזמנה לקונגרס הציוני הרביעי

שתדלנים שפעלו במדינות העולם לטובת קהילותיהם ויהודים אחרים ברחבי העולם, כגון מנשה בן-ישראל ומשפחת רוטשילד, וכן דיפלומטים יהודים שפעלו בזירה הכללית הלא-דווקא יהודית, הבולט שבהם ראש ממשלת בריטניה בנימין די'זוראלי. לבסוף עוסק חלק זה בדיפלומטיה של התנועה היהודית המודרנית, הציונות, מייסודה ועד הקמת המדינה. שערים אלה מוסיפים עומק ורקע מתבקש לדיונים שבהמשך הספר, והקורא עשוי לפגוש בהם תופעות מרתקות ומוכרות פחות בהיסטוריה היהודית, כמו גם זוויות הסתכלות לא שגרתיות ופרספקטיבה מעשירה על המוכר.

השערים השלישי והרביעי עוסקים בהיסטוריה הדיפלומטית הישראלית והם עיקר נפחו ותוכנו של החיבור. השער השלישי עוסק ביחסי ישראל-ערב, ומעמיד אותם בהקשר פורה; אך עיקר חידושו ותרומתו של הספר ניכרים בשער הרביעי, הארוך ביותר בספר, העוסק ביחסי ישראל ויתר מדינות העולם למעצמותיהן ולגושיהן. כאן גם בולטת ביותר לעין אופייה של הדיפלומטיה הישראלית וניכרות תוצאותיה המרשימות. מדובר בתהליך מרתק, הנדמה כמעין מיקרוקוסמוס של מיתוס המהגר היהודי, זה הנוחת חסר כול במקום חדש, קונה בפרוטתו האחרונה מעט סחורה למכור בפינת הרחוב, וכעבור כמה עשורים הוא כבר סוחר ענק בעל הון עצום. נכון מוליך אותנו לאורך סיפורה של מדינה שברירית וכמעט מצורעת שבעזרת הרבה תושייה, יצירתיות ועיקשות הופכת למיני-מעצמה מחוזרת מכל עבר.

ספרו של נבון גדוש אך לא עמוס לעייפה, כתוב בצורה קולחת ושווה לכל נפש ומצייר

יפהפייה ופיוטית, ביקורתו שנונה, והוא מצייר תמונות במילים משל היו צבעי מכחול – תמונות מרגשות, בתארו את האידיליה היהודית הגלותית, ותמונות מכעיסות ומכמירות לב בתארו את תרבות המסבאות ואת אימי המלחמה. כדרכם של הוגים בעלי נטיות אנרכיסטיות ופציפיסטיות, הגות זו, שנוצרה בעיקרה בשיטוט ביערות שסביב כפרו הנידח, לוקה לא מעט בנאיביות. יש ונמצא בה חוסר עקביות מסוים. כך למשל שולל תמרת את האדרת הסבל וקידושו וההקרבה העצמית בהקשר של המלחמה למען המולדת, אך מפגין התרפקות רומנטית על הסבל וההקרבה כשמדובר בחוליי הגלות המצרפים ומזקקים את היהודי.

אך הגרעין העיקרי של ביקורת המודרניות, שתוארה באופן לקוני לעיל, מעורר מחשבה ומנוסח היטב, ואף אם אין בביקורת זאת עילה לשלילת הלאומיות המדינית כליל, יש בה הרבה מן האמת וראוי לשמרה לנגד עינינו. ביקורת זו זוכה לניתוח בהיר ומועיל ביותר, תוך השלמת הדברים לאור חיבורים נוספים של תמרת, במסגרת המבוא המצוין שחיברו עורכי המהדורה.

א"ש

בלונדון. אך באופן אירוני אירוע זה גרם למפנה האחרון והמרתק בחייו: במהלכו הפך הרב תמרת למבקר חריף של הציונות.

ביקורתו של תמרת על התנועה הציונית לא הייתה מצויה. לא הייתה זאת חזרה לחיק האורתודוקסיה המתנגדת לציונות, אלא חלק מתפיסת עולם רחבה שעיקרה ביקורת נוקבת על הפוליטיקה והלאומיות המודרנית, שאותן ראה כמכשירי דיכוי, מלחמה ומחיקת הפרט. לטענתו, בני האדם, באין להם יכולת למצוא בעצמם מקור למשמעות ולחיים בעלי ערך כפרטים, שוקעים מבחירה באידיאה קולקטיבית המקדשת אותם באמצעות קורבנות אדם – קורבנות המלחמה "למען המולדת". הלאומיות היא אליל, קובע תמרת, דת פרימיטיבית המופיעה בוואקום שהוא חיי האדם המודרני, ו"המלחמה היא עבודת אלילים מודרנית" (עמ' 65).

תמרת שלל פליל לא את רעיון הלאום, אלא את הלאומיות המודרנית המדינית "הגויית". הוא ראה לנגד עיניו מודל אחר של לאומיות – הלאומיות הישראלית – שאינה מושתתת על טריטוריה אלא על תרבות, שאינה משעבדת את הפרט לצרכיה אלא מהווה קרקע לשכלולו הרוחני ולהעצמתו. הפניית העורף שלו לציונות אירעה כאשר נוכח לדעת, בעקבות השתתפותו בקונגרס הציוני, כי פניה של הציונות אינן לתחייה הרוחנית שייחל לה אלא ללאומיות מדינית "ככל הגויים". מפח הנפש שחווה לאור העסקנות, התככנות והריאל-פוליטיק שאפיינו את מנהיגי הציונות גרמה לו לשוב ולפתח מודל של לאומיות גלותית, והיא מוצגת בפרקי הסיום של החיבור.

כתיבתו של תמרת מופלאה. העברית שלו

גם לחקייניו מדעת ושלא מדעת של עמיחי: הם רידדו וניוונו את הרכיבים שהוא מימש בכישרון יצירתי. בין רכיבים אלה פשטות מופגנת המנגישה את השירה גם לקורא הלא-מיומן, קידוש היומיומי, הסתמכות על הביוגרפיה האישית, שיח ניגודי עם מקורות ישראל, ובעיקר התמקדות בממד המטפורי, עולם הדימויים, שעמיחי היה אמן גדול שלהם, על חשבון הצדדים המוזיקליים.

מאמרו של מתניה מאלו המופיע בגיליון זה של השילוח מראה, באמצעות שיר אחד, לאילו עומקים, גבהים ומורכבויות מגיע המשורר מתוך שיטתו – וכיצד עלולה תפיסה חלקית של עמיחי להחמיץ את הרב-ממדיות הזאת. הדברים מתיישבים היטב על הדעת למקרא הספר המקיף עד מאוד שלפנינו, הממצה וממפה סבך עצום של מקורות על חיי המשורר ויצירתו. בפסקה מסכמת כותב בסוק בעניין שמאלי עסק בו: "המיוחד לעמיחי ביחס לבני דורו החילוניים הוא שהאמירות והתמונות הקדומות – בעיקר אלה השאובות מהתנ"ך, מהתפילה ומאגדות התלמוד הידועות – מוסיפות להיות נוכחות אצלו כממשות סמלית, שקרינתה הנפשית-רוחנית אדירה. אלוהים אינו מחולל ניסים, אינו מעניש ואינו מרחם, ממש כמו העץ והאבן [קודם לכן ציטט בסוק את השיר 'גורל אלוהים', האומר שגורל אלוהים בימינו כגורל העצים והאבנים שנסגדו בימי קדם, וכמוהם הוא נשאר איתנו]; אבל אלוהים 'קיים' כביטוי לצורך אנושי איך-סופי במשמעות, בסדר עולם מוסרי" (עמ' 314).

מכאן מגיע בסוק, באותם עמודי סיכום, גם אל שיקופם של הדברים בפן האידיאולוגי

ספקות ואהבות

יהודה עמיחי - חיים

עידו בסוק

שוקן, תש"ך | 485 עמ'

"סְפִקוֹת וְאַהֲבוֹת עוֹשִׂים / אֶת הָעוֹלָם לְתַחֲנוֹחַ / כְּמוֹ חֶפְרָפֶרֶת, כְּמוֹ חֲרִישׁ", כתב יהודה עמיחי בשירו המצוטט עד מיאוס 'המקום שבו אנו צודקים'. עידו בסוק היטיב לעשות כשזיהה שהמילים שבתחילת ציטוט זה ראויות להכתיר את הביוגרפיה שכתב על עמיחי; שכן ספקות ואהבות אכן מצטיירים בה כמאפייניו הראשיים של האיש ושל שירתו. הטלת הספק באמונות שלנו, והעמדת כל הדברים כיחסיים, הן חוט השני של שירי עמיחי, וגם תכונת אישיות בולטת שלו ומוטיב חוזר בקורות חייו. כך גם אהבות, לא בכדי בלשון רבים, כחלק מהספקנות ומהיחסיות. אהבת נשים, במיוחד, העסיקה אותו והפרתה אותו יותר מכפי שזה אצל רוב הגברים; אך יתרה מכך, דומה שיחסו הנפשי לבריות ולדברים נע רק בציר שבין אהבה לספק, ולא הלאה לעבר כעסים ושנאות.

במשך יותר מחצי מאה של פרסום דברי-שיר, נבנה מעמדו של עמיחי כמשורר החי הנקרא ביותר, המצוטט ביותר, וגם המשפיע ביותר בישראל. השפעתו על השירה העברית מצמיחה לא פחות מכפי שהיא מפרה. אף כי נתן זך, הצעיר מעמיחי בכמה שנים, שנפטר לאחרונה, היה האידיאולוג של המגמה ששלטה בשירה הישראלית בעשורים הקודמים, הנה עמיחי שמיעט בהצהרות תיאורטיות השפיע הרבה יותר כמופת מעשי לרבים. וכפי שקרה אצל חסידיו של זך קרה

המשורר בשיריו? למה קרויים כל שערי הספר 'ולא על מנת לזכור' על שם בואנוס-איירס? לביוגרפיה הפתרוניים.

ואולם, כשם ששירת עמיחי נוהגת לחלץ מזוטות היומיום תובנות עקרוניות ונשגבות, כך היא גם מבקשת לחלץ מקורות חייו של הכותב המסוים היגדים אוניברסליים הנכונים לרבים. מבחינה זו, אולי מוטב לקרוא המבקש לחוות את שירי עמיחי כפי שכיוון המחבר, שדווקא לא יידע מהו בדיוק האירוע המציאותי שעמיחי בונה עליו שיר זה או אחר, מה היה באמת. קורא שייתן לידע הביוגרפי על עמיחי להשתלט על המשמעות שהוא מפיק משיר עלול לצאת חסר.

בסוק, המכריז על עצמו כאוהב גדול של שירת עמיחי, אינו מסתיר את דעותיו וגם לא את עמדותיו. באורח שיש להודות כי הוא מרענן בימינו, אין הוא נמנע מ"שיפוטיות". בדרך כלל הוא רב את ריבו של עמיחי. מבקרי השוללים של המשורר מתוארים שוב ושוב כקרתנים מיושנים קצרי הבנה. אך אין הוא חסיד שוטה, ושוטו אינו חס גם על עמיחי, פה ושם. "פטפטנות", "מונולוג תמוה ודוחה", "משחקי מילים עלובים" הם מן הביטויים שבסוק משלח בשירים מסוימים של עמיחי (עמ' 236). מעורבותו הרגשית של המחבר, יחסו לעמיחי המכיל אהבות יותר מספקות, השקפתו הקצת מוגזמת על גדולתו של עמיחי, צריכים להיות מובאים בחשבון בקריאה – אך בזכותם מלאים דפי התיעוד בלחלוחית.

בין השורות, בין האזכורים של אלפי המקורות ועשרות אם לא מאות שיחות הרקע שבסוק ניהל (ואשר בשלהן, לעיתים, הערות השוליים מעניינות אפילו יותר

והסוציולוגי. "האם ירידת כוח המשיכה של השמאל בחברה הישראלית מול זרמים סוחפים בכיוון הנגדי", הוא תוהה, "אין להסבירה, בין שאר גורמים, בהסתגרות החוגים הליברליים בעולמו של היחיד ובקידוש ה'נורמליות' שבישרה שירת עמיחי – שירה ששמרה על איוון בין מחויבות לערכים ליברליים והומניים לבין ציונות מחויבת וזיקה 'טבעית' למורשת התרבותית היהודית? איוון זה חסר אצל לא מעטים מהנוהים אחר שירתו ו'נשבעים בשמו' (עמ' 315). כלומר, ה'נורמליות' המפורסמת של עמיחי, וכל ההשתמעויות ה"שמאלניות" שלה, שבסוק עצמו דווקא נהנה להדגיש ופה ושם יוצא מגדרו, גדר-המשקיף שהוא יושב עליה, כדי להפגין את הזדהותו עמן – הן לדעתו של בסוק רק ממד אחד בתפיסת העולם של המשורר, שבידודו משאר הממדים הוא סירוס המותר בידי המבודד איזה קו ישר אחד, ברוחב אפס, שעובר בין שתי נקודות.

הספר המקיף מיטיב להעמידנו על הרב-ממדיות הרעיונית של עמיחי, ולעגן אותה עמוק-עמוק בפרטי קורות חייו. כדרכו, וכבספרו הביוגרפי הקודם, על טשרניחובסקי, בסוק נוטה אל הפירוט וההרחבה, ואנו מתוודעים לסביבתו המורחבת של עמיחי מטרם היוולדו עד אחר מותו. במקרה של עמיחי, לכאורה לפחות, הביוגרפיה נותנת בידי קוראי שיריו כלי פרשני חיוני במיוחד – בשל ההישענות הכבדה, והעקרונית, של שירים אלו על פרטי חייו הממשיים של עמיחי. מהי הטראומה שאירעה למשורר בשפלה במלחמת השחרור? מיהי תמר מ"שישה שירים לתמר"? מהם המעשים הטובים, והדתיות הקפדנית, המיוחסים לאבי

והתרבות של התקופה, על העברית שתרם להתחדשותה, ועל היחסים שבין המסורת היהודית והמהפכה הציונית שביאליק גילם בדמותו. בשער הרביעי מתוך שבעה, 'נפתולי עריכה ומו"לות', אבנרי חושף את ביאליק העורך, בעיקר מימיו ב'השילוח' – ואגב כך שלל פרשיות מאלפות מעולמם של כותבי הדור הראשון של הספרות העברית ויחסיהם עם מי שהיה לעמוד התווך שלה. אל עשרות המאמרים הקצרים, שבהם משמש אבנרי כתחקירן, כמספר וכפרשן, הוא צירף בסוף גם מעין מניפסט ובו 'עשרת הדיברות לסופר' שהוא חילץ מכתביו ומהנהגותיו של חיים-נחמן; ואת המענה על שאלת כותרת-הספר, 'כמה ביאליק יש', ניסה להשיב במאמר שנכלל בין הנספחים, ובו תריסר פנים של המשורר.

אבנרי מוצא אצל ביאליק וסביבו עולם ומלואו; והוא מצליח להביא את אהבתו ועניינו זה אל הקורא. היותו של הספר אוסף של מאמרים קצרים הופכת אותו יותר למקור של קריאה מזדמנת מאשר למונוגרפיה; אבל היא גם מעניקה לו את הסגולה הייחודית של טקסט נעים מאוד לקריאה, המביא ידע רב ומוקפד שהיה עומד בסטנדרט אקדמי באופן בהיר, נעים ולא דחוס. סגנונו של אבנרי רהוט ורענן גם יחד, וטענותיו – גם כשהוא מגן על הדמות היקרה לו כל כך – מאוזנות ומשכנעות, ומהוות מופת של רוחב דעת. דמותו של ביאליק תצא ללא ספק נשכרת, ציבורית, מן הספר – וכך גם ידיעותיו של הקורא והנאתו האסתטית.

י"ש

מגוף הספר), אפשר גם להירמז על דלתות שלא היו פתוחות בפניו; אחרת, איך אפשר להבין מדוע מדפי התצלומים בספר נעדרות תמונות של עמיחי עם רעיותיו, להבדיל מתמונות עם שלוש אהובות שונות ועוד חברת ילדות? לנוכח מגבלה זו מרשים אף יותר העושר האינפורמטיבי והפרשני שבסוק הצליח לגייס לספר.

צ"א

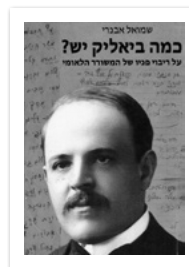
כמה ביאליק יש?

על ריבוי פניו של המשורר הלאומי

שמואל אבנרי

ידיעות אחרונות וספרי

חמד, 2021 | 568 עמ'

אף שהוכתר כ'משורר הלאומי', חיים נחמן ביאליק הטביע את חותמו על התרבות העברית בשלל דרכים נוספות; דומה שכיום מצטטים ממסותיו, איגרותיו וליקוטיו לא פחות מאשר משיריו. הוא היה הקול הצלול של רעיון התחייה וההתחדשות, המלבישה את העתיק והמסורתי במחלצות החדש והציוני, ואיש הרוח הציבורי הבולט של היישוב העברי בכלל ושל תל-אביב בפרט בכמה מן השנים המעצבות של המדינה שבדרך.

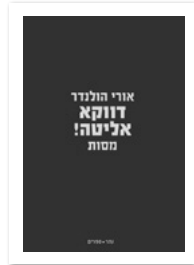
במאסף רחב יריעה הבנוי מעשרות מאמרים שהתפרסמו במשך השנים בעיתונות – בעיקר ב'הארץ' – מביא לנו שמואל אבנרי, המופקד כבר שנים רבות על ארכיון בית ביאליק, הערות והארות מאלפות על האיש, על דרכו הספרותית והציבורית ועל פרשנות כתביו; ומבעד לאלה גם על ההווי

דווקא אליטה!

מסות

אורי הולנדר

נהר, 2020 | 150 עמ'

אליטה תרבותית היא דבר נצרך; ואם צריך לומר זאת, ואם צריך להסביר שאלטיזם אינו מילה גסה, טוב שבא אורי הולנדר ועושה זאת ומוסיף "דווקא" וסימן קריאה. שכן אם תאבד הלגיטימיות ליצור תרבות למען קבוצה קטנה של אניני טעם ומביני דבר, אם תשתלט המבוכה להזדהות כאליטה ו"לצרוך" בגלוי אומנות וספרות שההנאה מהן דורשת ניסיון, רגישות וידע, לא רק המוכשרים ייצאו נפסדים וייאלצו להשתכשך בבינוניות או לפרוש לקרן זווית של חוסר רלבנטיות. החברה כולה תצא נפסדת, באין לה לאן לשאת עיניים ובאין לה אופק חדש לפרוץ אליו דרך לרבים.

כתב הגנה לאליטה נצרך אפוא, ואורי הולנדר מבטיח, במשתמע, שיספק אותו – אך עושה זאת באופן חלקי, מקוטע ועמום משהו. מסת הפתיחה של הספר אכן קוראת לאליטה בלי בושה, אך המשך הספר הוא בעיקרו שיחה פנים-אליטיסטית המגנה תופעות כאלו ואחרות בתוך תחומי האליטה, מוקיעה טיפוסים שונים ומשונים בלי לנקוב בשמם, ומציעה תובנות על תופעות אחרות של תרבות גבוהה. כל זה מעניין בדרך כלל, אבל נעשה בלי שהקורא זכה לביסוס שיטתי של קריאת-הכיוון ממסת הפתיחה.

אך ישנם גם מהרסיו של האליטיזם: אנשי הפוסט-מודרנה לגילוייה. הולנדר מפנה אצבע מאשימה אל הניאו-מרקסיסטים

והרליטיביסטים אשר מגנים את קיומו של קאנון, ורואים כל אבחנה בין גבוה לנמוך ובין טוב לבינוני או גרוע כביטוי להפעלת כוח והגמוניה גרידא. "הרליטיזם היה מאז ומעולם מפלטם הנוח של הגרפומנים", מבריק הולנדר באחת המסות הקצרות בהמשך הספר. עוד הוא מצביע על תלמידיהם הרוחניים של אלה, אנשי פוליטיקת הזהויות של התרבות, המדברים בשמן של קבוצות "מודרות" ומרוממים גם יצירות גרועות של בני קבוצות אלה. אל מהרסים אלה מצטרפת "החירות הדמוקרטית המוחלטת של המרחב המקוון"; טירוף מערכות, כלשונו, אשר "משך בשנים האחרונות שורה ארוכה של ישויות ביזאריות אל שדה התרבות".

מבין השורות מבצבצת הצבעה על גורם נוסף, עמוק בתוך האליטיזם המודרניסטי דווקא: כל אותם תחומי אמנות וספרות ששחררו עצמם מדרישות של טכניקה וצורה; כגון אותה אמנות פלסטית אשר מתמצה "בהצבת אובייקטים במרחב או בהקאת צבע על בד". שכן בחסותה של גישה זו יכולים גם חסרי כישרון ומקופחים-מקצועיים לתבוע לעצמם כתר אמנות. אך הולנדר אינו חוצה את הסף הזה: הוא שומר אמונים לאליטיזם של התרבות הגבוהה. הוא אפילו כותב, בהמשך הספר, דברים בשבח השעמום שנוסכות אי אילו יצירות מופת ישנות.

כאמור, במסות אלו שלאחר הפתיחה הולנדר נוטש את משימת ההגנה השיטתית על האליטיזם לפני שמילא אותה. יש כאן מסות יפות בענייני תרבות שונים, כגון מסה על "אידיאת התרגום" המוצאת במעשה תרגומן של יצירות מופת את הפתרון ליוצר-

ברורה באותה מידה בכיוון ההפוך. לא כל מי שעוסק ברצינות בהיסטוריה רואה לנכון להקדיש תשומת לב משמעותית להגות שפעלה בחלל העולם שהוא חוקר. אדרבה, יש הנוטים לראות בה בעיקר סרח עודף, מעין תוצר לוואי של האינטרסים והמגמות הכלכליות והגיאופוליטיות המניעים את ההיסטוריה בפועל.

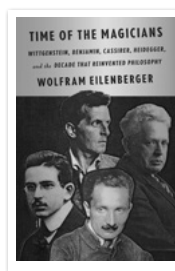
ספרו של וולפרם איילנברגר, 'עידן הקוסמים', הוא מתנה רבת ערך לאלו ולאלו גם יחד. זהו ספר העוסק באחדות מן הדמויות המעניינות ביותר שחיו בתקופה מן המעניינות ביותר בהיסטוריה האנושית – זו שבין שתי מלחמות העולם. החיבור עוסק בחייהם, ואגב כך במידה תמציתית גם בהגותם, של לודוויג ויטגנשטיין, ולטר בנימין, מרטין היידגר וארנסט קסירר. שלושת הראשונים נבחרו לייצג את התופעה שהמחבר דן בה – העשור שבו הפילוסופיה הומצאה מחדש; ואילו האחרון מייצג את חתימתה של התקופה שקדמה לה.

עידן זה הוא מערכה במחזה שהחל 150 שנה קודם לכן, עת עמנואל קאנט הניח את אקדח המהפכה הקופרניקאית שלו על השולחן. מבחינה מסוימת, כל הפילוסופיה שקמה במאה ומחצית-המאה לאחר פרסום ה"ביקורות" של קאנט הייתה תגובות למשבר שחולל. עד שנות העשרים של המאה העשרים, מרבית ההוגים שהגיבו לקאנט השקיעו את מרצם בניסיון להתמודד עם ההשלכות של צמצום החקירה הפילוסופית אל האפיסטמולוגיה, ולייצר הגות שתוכל בכל זאת להקיף את מה שפרנץ רוזנצוויג כינה "המכלל". ארנסט קסירר מגלם את הניסיון הגדול האחרון ליצור

הפוטנציאלי הנתון במלכוד: הוא רואה לנגד עיניו מופת נערץ מן העבר, ויודע שאם ייצור בעצמו במתכונת יצירתו של הלה ימצא עצמו חקיין אפיגוני, אך אם לא יעשה כן יחטא לאמת שלו.

לפנינו אפוא לקט לא לכיד במיוחד של מסות שונות שניכר כי הולנדר פרסמן בעבר בהקשרים שונים; ביניהן גם ביקורות-ספרים המופיעות עתה בדמותן של מסות עצמאיות. ייתכן שהקשר תקופתי, שנתלש כאן, היה גם לאותן מסות קצרות המציגות בהגחכה תופעות שונות בעולם הספרות הישראלי, ומשרטטות קריקטורות של טיפוסים ושל אישים, כל אחד בלתי-נסבל בדרכו, הממלאים לכאורה את כל חללה של הרפובליקה הספרותית המקומית – אישים שלא הצלחתי לזהות אף לא אחד מהם, ושמה איש מהם לא יזהה את עצמו.

צ"א

Time of the
Magicians

Wittgenstein,
Benjamin, Cassirer,
Heidegger, and
the Decade
That Reinvented
Philosophy

Wolfram Eilenberger

Penguin Press, 2020 | 418 pp.

כל מי שעוסק בהגות בצורה רצינית יודע: אי אפשר להבין הגות נתונה באמת, מבלי לדעת לפחות משהו על ההקשר ההיסטורי שלה. עם זאת, נדמה שתובנה זו לא דווקא

במערומיה. עמדתו מתגלה בעוצמה יתרה כאשר אנו למדים שתפיסתו על העמידה אל מול המוות והאין שהוא מבשר התעצבה בעוד אימו על ערש דווי, והוא, למרות הפצרותיה, מסרב אפילו להעמיד פנים של חזרה אל חיק האמונה הנוצרית כדי להשקיט את חרדותיה.

מתוך כולם, בנימין הוא הדמות היחידה שאפשר להתלבט לגבי הכללתה בכרך זה. ויטגנשטיין חולל במידה רבה את הזרם הפילוסופי האנליטי שצמח במאה העשרים; היידגר, את הפילוסופיה האקזיסטנציאליסטית מחד ואת הפילוסופיות ההרמנויטיות מאידך, מגדאמר ועד דרידה; בנימין נמצא בכרך על תקן מחולל אסכולת פרנקפורט והתיאוריות הביקורתיות שצמחו בעקבותיה. דווקא כאן נדמה שאולי מישוהו מהדמויות האחרות בקבוצה הזו, שהיו הוגים פילוסופיים משמעותיים יותר – דוגמת אדורנו, הורקהיימר או מרקוזה – היה ראוי יותר לתואר "ממציא הפילוסופיה מחדש". ייתכן שבנימין נבחר מפאת גילו והתאמתו לעשור הנידון. מכל מקום, גם אם הוא לא המייצג המובהק ביותר של האסכולה שלו, הוא מייצג ראוי, וסיפור חייו מעורר מחשבה רבה. יש לקוות שספר זה, המאיר אחת מהנקודות המרכזיות של דור התהפוכות של המאה העשרים, יזכה למהדורה עברית.

א"ש

מערכת הגותית מסועפת שכזו, בטרם שקעה החמה על היומרה. אולם הוא עמד לבדו, שריד של העולם הישן, וכתמונת מראה לאירופה ההפוכה והממשיכה להתהפך קמה קריאת הקרב של הפילוסופים הצעירים: מהפכה! המסורת הפילוסופית, לדידם, כשלה. היא מוגבלת ועיוורת לבעיות האמיתיות שהפילוסופיה צריכה להתמודד עמן. ואכן, שלושת הגיבורים האחרים הציעו, כל אחד בדרכו – לעתים תוך חפיפה מסוימת, ולעתים בהיפוך גמור – שיטה פילוסופית חדשה. שיטות אלו גרמו לרעידת אדמה בעולם הפילוסופי, התרבותי והפוליטי, הנמשכת עד היום.

ההיסטוריה של דמויות אלו, כמו גם של גרמניה ושל אירופה בת התקופה, מרתקת, ואחרי היכרות עימה שוב לא ניתן לקרוא באותו אופן את הגותן. ויטגנשטיין, האיש שצמצם פי כמה מקאנט את התחום שהפילוסופיה יכולה להתיימר לעסוק בו, אשר ציווה כי "על מה שלגביו לא ניתן לדבר, על אודותיו יש לשתוק", השתוקק יותר מכול אל אותם דברים שציווה לשתוק לגביהם. האיש שהגדיר מחדש את משמעות השפה כלא יותר מהאופן שבו אנשים מבינים אלו את אלו, חי כל חייו בבדידות נוראה ובחוסר יכולת לתקשר ולהרגיש מובן בידי זולתו. בהיפוך קוטבי אליו, היידגר התיימר להשליט את הפילוסופיה מחדש על הכול, והרים על נס את האותנטיות ואת העמידה העיקשת והבלתי-מתפשרת אל מול המציאות